

KIRKEREFORMATIONEN I SORØ AMT.

Af

P. Severinsen.

Der er i 1936 holdt Reformationsfester i Danmark. Festerne var knyttet til en bestemt Dato og dermed til en bestemt Begivenhed, som man finder afgørende, nemlig Rigsdagen eller Stændermødet paa Gammeltorv i København den 30. Oktober 1536. Da faldt Klokkeren i Slag, saa at en kirkelig Reformations Indførelse i den danske Kirke og i Danmarks Rige laa fast.

Det er dog ikke saaledes at forstaa, at da begyndte det, ejheller at da gennemførtes det. Reformationen havde da i flere Aar været indført i meget store Dele af Landet, navnlig i Købstæderne. Det var altsaa kun en Stadfæstelse for disse Købstæder og Landsogne. Paa den anden Side varede det det meste af et Aars Tid, inden den fælles Lov for Landet var færdig, Ordinantsen af 2. September 1537, og derefter laa der endnu en Del Aars Arbejde i at gennemføre en evangelisk Betjening og Forstaaelse i alle Sogne.

Ogsaa for Sorø Amt var der Repræsentanter rejst ind til den store Rigsdag. Den bestod først og fremmest af *Rigsraadet*. Dettes Førstemand Rigshof-

mester *Mogens Gjõe* havde ganske vist mange Herregaarde men hørte dog ikke saa lidt hjemme paa Gunderslevholm, som han havde arvet med sin første Hustru, Mette Bydelsbak, og fra 1530 havde ladet opbygge med nye Huse. Han havde været en from Herre i den gamle Stil. Da Fru Mette døde i 1513, blev hun begravet hos Graabrødrene i Næstved, og der blev stiftet Sjølemesse. Men 1525 fik han til Slotskapellan og Huslærer en Student fra Wittenberg, *Peder Thomesen*, der egentlig var fra Børglum Kloster men næppe har anset det for raadeligt at vende tilbage dertil. Han har vel i al Fald været medvirkende til, at *Mogens Gjõe* fra 1526 var de Evangeliskes støtte Fører blandt Adelen. Det fik Betydning for de kirkelige Begivenheder i Næstved. *Peder Thomesen* blev siden Vendsyssels første evangeliske Biskop.

Efter den ulykkelige Herredag 1533, da Kongevalg blev opsat og Katholicismens Genindførelse forsøgt, tog *Mogens Gjõe* til Gunderslevholm. Her husede han Hans Tavsens, hvem Herredagen havde dømt til at rømme Sjælland, og herfra mæglede han Forlig med Biskop Joakim Rønnov. —

Og der var *den menige Adel*, som havde adskillige Repræsentanter med fra Amtet. Fra hver *Købstad* (Ringsted, Slagelse, Korsør, Skælskør) skulde der møde en Borgmester, en Raadmand og to menige Borgere. *Hvert Herred* skulde desuden sende Herredsfogeden samt to agtede Bønder. Regelen har haft sine Vanskeligheder i Amtets store Klosterland, hvori Sorø Birk havde opslugt næsten hele Alsted Herred. Men der var dog en Herredsfoged i Sigersted.

Disse Mænd (Kvinder kom jo ikke paa Rigsdag) har altsaa været med i den store Repræsentantforsamling paa næsten 1200 Mand, som i Efteraarsdagen i fire Timer hørte paa Oplæsning af den kongelige Proposition og af Rigsdagens Reces. Der bestemtes mange Ting. Der vedtoges en Forfatningsforandring. Rigets Biskopper skulde ikke mere som fyrstelige Herremænd sidde i Rigsraadet for at regere Land og Rige. Bispeddømmernes Herremandsjord skulde derimod lægges under Kronen. Det var paa Sjælland ca. 30 Herregaarde og en Tredjedel af Øens Bøndergods. Der bestemtes, at Bønder maatte sælge deres Produkter, hvor de vilde, og hvor mange Staldøxne Adelen maatte holde. Og flere andre Ting. Men det allervigtigste kom ikke engang i Recessen. Kongen lod udtale, at nu maatte den papistiske Gudstjeneste ophøre. De, der stadig vilde holde med Papisterne, skulde ikke komme i Unaade derfor, men de maatte selv staa Gud til Regnskab for deres Tro. Men Kongen vilde blive ved det hellige Evangelium og lod spørge sit Folk. „Da raabte Almuen, den ene i den andens Mund, *at de vilde blive hos det hellige Evangelium* og ikke have saadanne Bisper mere“, fortæller Hvitfeldt.

Den ene af disse Forholdsregler havde man straks mærket, ja egentlig allerede før Rigsdagen holdtes. Straks efter Bispernes Fængsling havde man registreret Bispestolenes Herremandsjord til Forvaring under Kronen. En Del af Sorø Amt var jo blevet Klostergods, men Biskoppen havde dog ogsaa meget Gods indenfor Amtet. Paa sine Hovedgaarde havde

han Lensmænd derover. Der var *Sterrede* og *Rude* i det nuværende Holsteinborg Sogn, medens selve den gamle Bispegaard Braade (Holsteinborg) siden 1522 var kommet under Kronen. Der var *Borreby* i Magleby Sogn, *Solte* (Saltø) i Karrebæk Sogn, *Fredsgaard* i Sneslev Sogn. Den sidste havde i Middelalderen faaet sit programagtige Navn i Stedet for Vrabbetofte.

Paa disse Hovedgaarde havde Biskoppen som en Slags Fyrste Adelsmænd siddende som Lensmænd. De blev gennemgaaende siddende, saa at Befolkningen egentlig ikke mærkede nogen Forandring. Intet Menneske synes at have haft Lyst til at løfte en Haand til Forsvar for Biskoppernes Herremandsvælde. Denne Godsbesiddelse følte alligevel som noget verdsligt og politisk, et Grundlag for en politisk Magtstilling i Rigsraadet.

Det havde heller ikke altid været saa dejligt med disse Kirkefyrster. Her i Amtet kunde man nok huske tilbage til 1489, da der hverken blev saet eller høstet i Stenmagle eller Stenlille, fordi Biskoppen i Roskilde og Abbeden paa Soer laa i aaben Krig angaaende Bønderne i disse Sogne, og den Haan og Mishandling, som Bispens væbnede Mænd da udøvede mod de værgeløse, sved formodentlig endnu. Derom kan der læses i Aarbogen for 1928, S. 45-49.

Det andet med „at blive ved det hellige Evangelium“, var naturligvis en Sag, der tog sin Tid. Det vilde sige at gennemføre en helt evangelisk Kirkebetjening i *alle* Kirker og Sogne. Foreløbig nedsatte Kongen en Kommission til at udarbejde en Lov, den

saakaldte Kirke-Ordinants, hvori en saadan Ordning havde faaet Lovs Form. Ingen af disse Mænd var fra Sorø Amt. Derimod var Præsten i Køge Søren Mogensen og Præsten i Kalundborg den forhenværende Graabroder Melchior Jensen med. Kommissionen samledes i Odense til Helligtrekonger 1537, flyttedes senere til Haderslev og kunde allerede i April aflevere det færdige Forslag til Kongen, som sendte det til Luther i Wittenberg. I Sommeren kom det tilbage med *Johan Bugenhagen*, og denne havde tillige med sig en ung dansk Doktor *Peder Palladius*, der stammede fra Ribe men i sin Tid havde gaaet i Roskilde Latinskole. Søndag den 2. September 1537 underskrev Kongen den nye Lov, og samme Dag indviedes de syv nye Biskopper, deriblandt Dr. Peder Palladius til Sjællands Stift.

Det mest spændende vilde nu være at faa at vide, i hvor høj Grad man 1537 her i Amtet kunde nøjes med at *blive ved* det hellige Evangelium, — det vilde sige: i hvor høj Grad Reformationen allerede var indført før den gjordes til en Kirken omfattende Landslov.

Reformationen var nemlig indført en Mængde Steder i Danmark længe før 1536. Det var sket ved en Uregelmæssighed og som en Fordring, man i Sandhedens Interesse stillede. Kong Frederik den Første havde dækket det ved kongelige Beskærmelsesbreve, saa at Biskopperne ikke kunde forhindre det. Navnlig *Købstæderne* havde som sagt gennemført saadanne evangeliske Kirkeordninger for deres Distrikt, og vel at mærke saaledes, at den „papistiske“ Tjeneste ikke blev tilladt. Købstæderne havde jo deres egen Forfatning og deres egen Rettergang

og følte sig som noget helt for sig indenfor Riget. Bekendt er det, hvorledes en ny Sogneordning med evangelisk Tjeneste gennemførtes i Viborg 1529, lidt senere i Malmø, København og Køge. Ogsaa i Næstved gennemførtes en saadan ved Mogens Gjæs Hjælp, og man fik Graabrødrenes Prædiken forbudt som ikke stemmende med den hellige Skrift.

I Landsogne var der ikke en saadan særlig Øvrighed. Men idet Kongen dækkede Præsten med et Beskærmelsesbrev, kunde der ogsaa gennemføres evangelisk Tjeneste i et Landsogn.

Angaaende Købstæderne i Sorø Amt, er det forfærdelig smaat med Efterretninger.

En Stad *Sorø* var slet ikke til. Klosteret laa gemt ensomt i sin Skov.

Ringsted var i høj Grad afhængigt af Benediktinerklosteret, der ogsaa var Herre over St. Hans Sognekirke. Imidlertid kunde Næstved Borgere hævde sig overfor Skovkloster. Ofte var Klostrene ogsaa Stedet, hvor de nye Tanker fandt Hjem. Det er betegnende, at som Præst i Hammer og Lundby ved Vordingborg findes før 1536 Hr. Peder, som i Forvejen havde været Skolemester ved Klosteret i Ringsted og som havde frasagt sig Papismen. Altsaa selve Klosterets Lærer som luthersk Lærer. Om Begivenheder i Ringsted Kloster, se vor Aarbog 1926, Side 14.

I *Skælskør* ved vi heller intet om Borgerskabets Holdning. I det derværende Karmeliterkloster fandtes som Prior Lektor *Mourids Samsing*, Søn af en Provst paa Samsø, altsaa uægte født. Lektor-Titlen viser, at han var en lærd Mand. Det var i Karmeliterordenen en Slags Doktorgrad. Han var luthersk

Forkynder, og da Klosteret ikke kunde klare sig længere, fik han en beskednere Stilling som Præst i Tjæreby og Provst. Formodentlig har han i Kamp-aarene været aandelig Fører i Skælskør, men Sognepræsten *Mads Jensen* (1530—60) maa ogsaa have været Lutheraner.

Korsør kan vi heller ikke fortælle noget fra. Købstaden var vel oprindelig et Kapelsogn under Taarnby men blev naturligvis faktisk Hovedsognet. I Overgangstiden sad en lærd Mand inde med Sognekaldet, nemlig Magister *Ingemar Jensen*, der 1506 havde studeret i Köln og som havde været Docent i Kirkeret ved Københavns Universitet. Han fik 1. Juni 1514 kgl. Præsentats paa Taarnby og Korsør Kirker, og han synes at have oplevet 1539.

Ved *Slagelse* ligger jo *Antvorskov*. Det er vel bekendt, at den første udtrykkelig omtalte lutherske Prædiken af en Dansker blev holdt i Antvorskov Klosterkirke Skærtorsdag den 13. April 1525 af Magister *Hans Tavsens*, der i det foregaaende Efteraar var kaldt hjem fra Wittenberg, hvor han havde oplevet saa meget. I Vinterens Løb havde hans Undervisning i Klosteret formentlig været stærkt præget af, hvad han havde lært. Og vi ved, at Folk ivrig læste Luthers Bøger i Danmark, saa at der var sket en Forberedelse for en saadan Forkyndelse. Paa den anden Side ved vi ikke, om Slagelse By har mærket synderligt til, hvad der taltes om i Klosteret. Og den nævnte Prædiken blev jo Anledning til, at Hans Tavsens forsattes til Viborg, i hvis Borgerskab der allerede var saa megen Forstaaelse, at Borgerne i Efteraaret 1525 fyldte Johanniternes Kirke, da han først var blevet Prædikant i den.

Hans Tavsens blev altsaa ikke Slagelses Reformationsprædikant. Men der har været en saadan Forkyndelse i Slagelse. I Aaret 1532 fik Præsten *Peder Andersen* i Slagelse et kongeligt Beskærmelsesbrev. Det plejer at betyde, at en saadan Præst var Lutheraner. Han synes ikke at have været Sognepræst men har vel været Præst ved et Alter. Formodentlig er det ham, som i Sommeren 1537 ved Peder Palladius Mellekomst blev Sognepræst i Magleby paa Langeland, hvor han blev Provst. Palmesøndag den 5. April 1533 blev der foretaget en større Udrydning i St. Mikkel's Kirke, hvorved bl. a. Guds Legems Alter, som stod midt i Kirken, og som der var en særlig katholsk Tjeneste ved, blev opbrudt og opbrændt. Man er saa tilbøjelig til at kalde noget saadant en „Billedstorm“ med et Udtryk fra Gendøber-Urolighederne i Tyskland. Det er et misvisende Udtryk, hvor der er Tale om Lutheranere, der ikke var billedsky. Snarere var det en „Alterstorm“, idet man ikke vilde have de mange Sidealtere med deres „gudsbespottelige“ Tjeneste. Sandsynligvis var det en Øvrighedsforanstaltning, men det kan naturligvis ogsaa fortælle om en urolig Bevægelse i Befolkningen. I al Fald maa det betyde, at man kun har villet have evangelisk Tjeneste i St. Mikkel's Kirke. Muligvis har det sin Sammenhæng med dette, at blandt Klagerne over Stiftets Biskop *Joakim Rønno* findes denne: „Han er og voldeligen indfaldet udi Rigens og Kronens Købstæder og *besønderlig udi Slavelse* og andre Steder og dær grebet og fanget Prædikanter og Borgere og dennom bortført“.

Den følgende Skærtorsdag døde nemlig Kong

Frederik den Første, og dermed forandredes Magtforholdene. Paa Herredagen i Sommeren 1533 satte Biskopperne og den katholske Adel igennem, at Kongevalget blev udsat et Aar, — for at kunne faa en katholsk Konge — og Biskoppernes Magt genoprettedes.

Efter den gamle hæderlige og myndige *Lauge Urnes* Død 1529 havde den fynske Adelsmand *Joakim Rønno*v faaet Bispedømmet, og han havde egentlig forpligtet sig overfor Kongen til at lade forsøge Stiftet med kristelige evangeliske Prædikanter. Man ansaa ham i Begyndelsen for Lutheraner. Han har vistnok ogsaa været med til at faa sat igennem, at Bestemmelsen paa Herredagen 1533 ikke kom til at lyde paa, at Biskopperne skulde genindføre den gamle Skik, men derimod at Biskoppen havde Eneret til at ansætte Præst.

Som bekendt blev paa samme Herredag Københavns Prædiker Hans Tavsén dømt til at rømme Sjællands og Skaanes Stifter. Men han fulgte foreløbig med Mogens Gjøe til Gunderslevholm, og snart blev der ved Mogens Gjøes Mellekomst oprettet et Forlig med Biskoppen, hvorefter Hans Tavsén fortsatte sin Tjeneste i København. Han maatte ikke bruge krænkende Ord om Biskoppen, men han maatte godt prædike evangelisk.

Dette var i Overensstemmelse med, at 1530 havde Joakim Rønno ligefrem fremsat et Reformationsforslag for Sjællands Stift. Han tilbød, at han straks vilde ordne det saaledes i sit Stift, at Guds Ord og det hellige Evangelium skulde klarlig og ret prædikes, og hvor der endnu fandtes Brøst, vilde han selv lade opsøge gode, lærde Præstemænd. Derfor an-

modede han Kongen om „at gøre en endelig Skik og Ordinants derom“.

Denne kom ikke, men han kunde jo have gjort det paa egen Haand ligesom hans Kollega Knud Gyldenstjerne gjorde i Fyns Stift. Han fik intet gennemført, men der er intet til Hinder for, at der under ham er ansat lutherske Præster adskillige Steder.

Men iøvrigt blev han i Halvhed, eller var maaske personlig ligeglad, naar han blot fik Magt og Indtægter. Han var ikke bispeviet og søgte ikke Vielse her hjemme men lejede til at udføre Indvielser *Vincentius Kampe*, en Graabroder, som Christian II med et Grønlandstogt for Øje havde faaet indviet til Biskop i Grønland. Denne har i disse Aar indviet Præster, Kirker og Kirkegaarde og udført Konfirmation omkring i Sjællands Stift.

Imidlertid kom Grevens Fejde og oprev alle Forhold. Men se Aarbogen 1933. Christian III blev Konge. Og dermed var Joakim Rønnovs Tid forbi.

Da 2. September 1537 Kirke-Ordinantsen var givet og den nye Biskop var indviet, skulde den nye Ordning gennemføres overalt. Det skulde naturligvis den nye Biskop eller „Superintendent“, den 34aarige Dr. *Peder Palladius* forestaa. Men han kunde ikke lige med det samme komme ud i Stiftets mangfoldige Sogne. Kirkeordinantsen havde imidlertid givet ham nogle Medhjælpere, idet Præsterne i hvert Herred skulde i Forening med Biskoppen vælge en af Herredets Præster til Provst.

Formodentlig har man begyndt med at samle

Herredspræsterne til dette Valg og samtidig faaet klaret, om de vilde tjene videre under de nye Vilkaar. Vi ved ikke bedre, end at de alle tjente videre, og det maa være Vidnesbyrd om, at mange af dem allerede var Lutheranere og at de andre har været paa Gled i samme Retning. Det er ikke uden Interesse at se under denne Situation, hvem der blev *Provster*. Vi kender Sjællands Provster 1545 men ved naturligvis ikke, om der er sket nogle Forandringer i de 8 Aar fra 1537. De mange Klostersogne gjorde, at Alsted Herred næsten gik ud. Derfor ser man den Uregelmæssighed, at *Hans Madsen* i Ringsted er Provst i Alsted Herred. Han er ikke en ny Mand. I Ringsted Herred er det *Herman Mikkelsen* i Førslev, som var der 1523. I Slagelse Herred var det *Anders Jakobsen*, som var ved St. Mikkels Kirke 1533. I Vester Flakkebjerg Herred træffer vi *Mourids Samsing* i Tjæreby, og i Øster Flakkebjerg og Tybjerg Herreder *Søren Pedersen* i Næstved, som vi kender fra 1531.

Siden berejste Peder Palladius flittigt sit Stift for at faa alt i taalelig Orden Sogn efter Sogn. Han skulde flere Ting. Han skulde efterse Præst og Degn. Han skulde se at faa de kirkelige Midler sikrede. Man har jo saa travlt i vore Dage med at tale om Reformationen som en Forgriben sig paa „Kirkegodset“. Det er ikke altsammen velovervejet. Kronens store Erhvervelse ved at overtage Bispeembedernes Jordegods var af stor Betydning for Statsfinanserne men rørte ikke meget ved de kirkelige Fornødenheder, og dette skete jo efter at Reformationen faktisk var indført. Det var altsaa ikke „Grun-

den“ til, at Folk blev evangeliske. Det øvrige søgte man netop at passe paa, og Biskoppen skulde paase, at der forfattedes „klare Registre“, saa at intet gik tabt. Et færdigt Resultat af disse Registreringer er Sjællands Stiftsbog af 1567, hvoraf der findes 2 Eksemplarer i Stiftsøvrighedens Arkiv (Landsarkivet) samt Afskrifter paa Universitetsbiblioteket i Rostgaardske Samling 237 Fol., i Kgl. Bibl. Ny kgl. Samling 394 Fol. Regler for den i Ny kirkehist. Saml. II 493. Kirkerne er selvejende, og man ser deres daværende Gods samt Præstekalds og Degnekalds.

Men især skulde Biskoppen *forkynde*. Og ved et lykkeligt Held er Peder Palladius's Forkyndelse ved disse Visitatser blevet os bevaret i den saakaldte Visitatsbog. Der er endda det Held ved den, at den ikke er et paa Forhaand opskrevet Udkast til en Tale. Den er formentlig skrevet i Høsten 1543, da han paa Grund af Bøndernes Høsttravlhed var gaaet istaa med Visitatserne henne ved Kalundborg. Med Tanken om at vejlede kommende Embedsbrødre skriver han da op, hvad han har plejet at sige. Han har været oplagt, Erindringerne myldrer frem, og vi faar denne fortræffelige, varme, levende Bog, der siden den blev genfundet 1866 har været en yndet Læsning.

Naturligvis har han været i Sorø Amt. Bl. a. ser vi, at han har været i Farendløse, hvor han har talt med en stakkels Mand Hans Skram, som vi vilde kalde sindssyg, men som Palladius regner for besat.

Med Hensyn til Visitats i Sognene var der her i Sorø Amt en stor Vanskelighed. Ikke mindre end 25 Kirker i Midtsjælland laa til Klostrene, og de fleste af dem betjentes fra Klostrene af en Munk (en Korpræst), som red ud fra Klosteret og forrettede Tjene-

sten. Præstegaardene var blevet til Fæstegaarde under Klostrene. Man se vor Aarbog 1928.

Til *Skovkloster* laa Næstveds Kirker, Tjæreby, Vallensved, Ladby, Vridsløse, Gunderslev.

Til *Ringstedkloster*: Hof i Halland, Ringsted St. Hans, Benløse, Kværkeby, Slanerup, Haraldsted, Høm, Veterslev.

Til *Soer*: Lyngø, Broby, Alsted, Fjenneslev, Slaglille, Bjernede, Pedersborg, Kindertofte, Nørre Bjergby, Bromme, Gudum.

Til *Antvorskov*: Kimmerslev, Sørbymagle, Gørlev, Havrebjerg, Brødre-Bjergby, Sludstrup, Kirkerup.

Dette Forhold blev ved at bestaa indtil 1569. Grundene til, at det gik saaledes, var vel flere. Gamle Rettigheder og gammel Skik har jo en vis Magt. Og Klostrene blev jo foreløbig ved at bestaa, kun at de Brødre, der blev deri, skulde leve sømmeligt, give deres Kortjeneste evangelisk Indhold og lade Evangeliet prædike.

Men der var maaske særlig et Forhold, som næsten gjorde en Bevarelse af denne Tilstand ønskelig. Ved Universitetets Genoprettelse 10. September 1537 *gjordes Herreklostrene til Præsteskoler*.

Bestemmelsen herom, der tydelig viser Bugenhagens Stil, lyder saaledes:

Fremdeles forordne Vi til de Studerendes og boglige Kunsters Tarv, at i ethvert Munkekloster i Danmark, som kaldes ved det underlige Navn „verdsligt“ eller „Herrekloster“, skal være en Skole for fattige unge Mennesker, og ingen maa antages der, uden de, som er bekvemme til Bogen. Der skal være *en Theolog*, enten en Klostermand eller en anden i saakaldt verdslig Dragt, en Mand af Lærdom, som kan holde Forelæsninger over den hellige Skrift og prædike. Af Klosteret skal ogsaa udvælges eller hidkaldes *Mænd, der kan undervise i Grammatik, Dialektik og*

Rhetorik, og tyde nogle Autores. Men saalænge de studerer der, bør de være deres Foresatte lydige, leve i Kyskhed, Ærbarhed, Bøn og Studering, og hver Dag synge og læse i Koret efter den i Kirkeordinantsen foreskrevne Skik samt *bære Munkedragt*. . . Men naar de forlader Klostrene, enten det er Læsemestre eller Disciple, og forlanger at gifte sig efter Guds Anordning, maa der gives dem Bestillinger ved andre Kirker og Skoler efter deres Fortjenester i Lærdom og Levnet.

De unge Mennesker gik da i Klosteret som Korpræster og brugtes til at betjene Klostersognene, hvorved de tillige opøvedes i praktisk Præstegerning.

Saaledes har ogsaa de nævnte Klostre her i Amtet tjent som Præsteskolers. Fra *Soer* kender vi noget dertil. Den første Læsemester synes at have været *Erasmus Sartorius* (Rasmus Skræder), der siden en Tid kom til Antvorskov, en Tid til Universitetet og fra 1554 til sin Død 1562 var Lektor ved Lunds Domkirke, en Stilling der da betragtedes som Biskoppens Stedfortræder ligesom Stiftsprovsten nu.

Naar noget saadant skulde ordnes, kunde der nok være Brug for et Besøg baade af Kongen og af Biskoppen. Allerede i Efteraaret 1537 synes et saadant at være sket i *Soer*.

I Oktober 1537 var Bugenhagen og Palladius i Roskilde, „den papistiske Stad“, hvor Palladius prædikede i 14 Dage under stort Tilløb og holdt latinske Forelæsninger med 125 Tilhørere. Paa den Maade søgte man ogsaa at videreudanne de sidende Præster. Imidlertid skulde Kongen til Hertugdømmerne. Den 22. Oktober var han i Roskilde, og saa træffer vi ham 25. og 27. Oktober og maaske flere Dage paa *Soer*. 30. Oktober er han i Odense, hvorfra Rejsen gaar videre til Gottorp.

Til dette Ophold paa Soer knytter sig formodentlig en lille Begivenhed, der hang sammen med, at Abbeden Henrik Christensen (Tornekrannds) havde ladet anskaffe en ny Gravsten til Ærkebiskop Absalons Grav. Den er hugget af den fremragende Billedhugger Martin Bussert i København og bærer Aars-tallet 1536. I den Anledning aabnede man i Kongens Nærværelse Absalons Grav. Herom er der opbeva-ret et lille Træk i en Danmarkshistorie paa latinske Vers fra 1593 af Herman Chytræus (Haandskrift i Arnemagnæanske Samling 848, 4°; Afskrift Ny kgl. Samling 577 Fol.). De noget kunstige Vers, der af-slutter Omtalen af Absalon, kan paa Dansk gengives saaledes:

Jordet i Soer er hans Ben. Men da Kong Christian den Tredje kom til vor Kyst og havde sig vundet Daniens Scepter, ønsked han Graven at se og Biskoppens smuldrende Rester. Graven blev aabnet, og i sin hellige Klædning blev synlig Absalon selv, den værdige Bisp, og man saa paa hans Finger Ringen af Guld med Safir, og da den var kommen for Lyset Kongen den gav til Palladius. Dog den Fromme gensvared, at det er Uret at røve fra Mindesmærker for fromme Mænd. Og derfor han strax nedkastede Ringen i Graven. Derhos saa løde hans Ord: Lad dog hans Ring være hos ham! Kongen befaled, at Graven straks skulde lukkes, og derpaa lægges henover en Sten, med et Vers til at minde om Manden.

Da man i 1827 igen aabnede Graven, fandt man Ringen i den Sølvkalk, som den Døde holdt i Haanden. Dengang lod man ikke Biskoppen beholde disse Ting. De kan ses udstillede i Kirken. Der er noget kønt i Kongens Artighed, at den nye Biskop skal bære Absalons Ring. Men ogsaa i den evangeliske Biskops Pietet overfor den Døde. En venlig Sammenknytning af den gamle og den nye Tid i et Klo-

ster, hvor den gamle Abbed stadig styrede og stadig var Medlem af Rigsraadet, ja blev gjort til Tilsynsmand for samtlige Rigets Cistercienserklostre.

Kongens næste Besøg paa Soer fandt Sted 14. November 1539. Det fortæller forresten ogsaa noget om sjællandske Forhold. Kongen har nemlig den Dag „udi vort Kloster Soer“ udstedt en Forordning for Sjælland, hvoraf det fremgaar, at han i Klosteret har haft samlet alle Herredsprovster samt to Kirkeværger fra hvert Herred i Sjælland „og med dennem overvejet den store Misbrug, som findes her udi Landet [Landsdelen] mere end nogen andensteds udi Riget, besynderligen med Lig at jorde, udi saa Maade, at naar nogen kristen Menneske dør og afganger, da slæber de dennom til Jorde som med et andet Bæst. Desligest naar nogen Kvinde ligger udi Barselseng, da ganger de udi Kirken, naar som dennom selv tykkes, og ikke holde Hørsom eller lade dennom indlede af Præsten efter gammel Sædvane“. Der gives nu Ordre til bedre Opførsel.

Hvad vi kan faa fat i, tegner en ret stilfærdig Overgang, selv om der var Modsætninger, og der i 1543 førtes nogle skarpe Forhandlinger med Kanniker i Roskilde og København. Ved den Lejlighed mødte ogsaa Abbeden i Sorø sammen med Lektor Erasmus Sartorius.

Men i Gudstjenesten var det den gamle Præst i de samme Messeklæder. Kirken var prydet med de samme Billeder i Kalkmalerier og Altertavle. Degnen sang ogsaa noget Latin. Men Bøn og Skriftlæsning lød paa Dansk, — og man havde selv Lov

at synge med i danske Salmer. Og jævnt og sagligt forklaredes Evangeliet Stykke for Stykke. Prædikenen var, hvad vi nu kalder Bibellæsning. Og som Slutning paa Prædikenen skulde der stadig i Gudstjenesten gives Undervisning i Kristendom, en Gennemgang af Katekismen. Det skulde Degnen ogsaa tage sig af overfor Ungdommen. Og i Skriftemaalet skulde Præsten overhøre og vejlede. Hele dette kristelige Oplysningsarbejde medførte 200 Aar senere Indførelsen af en Folkeskole i Danmark.

Og saa var der vist faktisk gaaet en Vækkelse forud for Reformationen, saa at en hel Mængde Mennesker havde Brug for det Naadens Ord, der saa stærkt blev fremdraget.

Men naturligvis har der ogsaa været en Mængde træge Overgangsskikkelser. Vi skal nærmest fantasere os til dem, for de har ikke selv skrevet noget op.

Der er dog et Tidsdokument fra den nærmeste Eftertid, som tilstræber at give Øjebliksbilleder af Mennesker fra Overgangstiden. Ved Festen i København opførte man Hieronymus Justesen Ranchs Farce „Karrig Nidding“, der er kvik men intet har med Reformationen at gøre. Der er et andet Skoleskuespil, som har interessante Træk i den Henseende. Men desværre er det dramatisk set uhaandterligt, da der næsten ingen Handling er, kun nogle Personer, der tropper op efter hinanden og siger noget. Det er „Kortvending“ af *Hans Christensen Sthenius*, den bekendte Salmedigter.

Han var født i Roskilde 1540. I hans Drengetid og Latinskoletid levede de gamle Kanniker endnu og andre karakteristiske Levninger af den gamle Tid. De lever i Erindringen adskilligt ud over deres Tid.

Og i Skuespillet gaar de igen, naturligvis tilpassede til Handlingen, men alligevel med Virkelighedstræk.

Kortvending er en Person, der optræder som hævnende Retfærdighed. Alle Personerne optræder enten pralende og tilfredse eller klagende og ulykkelige. Men i en Haandevending forvandler han deres Vilkaar, hvorpaa de atter taler til Tilskuerne.

Vi fremdrager her nogle Brudstykker af de kirkelige Personers Udtalelser. Det hele er trykt i Danske Samlinger I.

Naturligvis har en Mand fra Roskilde sin kritiske Opmærksomhed rettet paa Domkapitlets *Kanniker*, der forresten ogsaa var Herrer over St. Mikkels Kirke i Slagelse, Krummerup Kirke og Sigersted Kirke.

Kanniken trøster sig i første Omgang over Tilbagegangen i Anseelse.

Lad gaa, lad gaa med deres Ære!
 Min Rente vil jeg ikke gerne ombære.
 Kan jeg kun mine Rente beholde,
 mit Guld og Sølluv og Klæder bolde,
 og holde mig saadanne vellige Dave,
 som jeg er altid van at have, —
 jeg er tilfreds ihvor det gaar,
 ihvem der mister, og hvem der faar.
 Med Kirken er jeg vel tilfred.
 Min Korpræst staar vel i min Sted.
 Han skal for mig udi Koret staa.
 Til Torvet vil jeg fast heller gaa
 og købe, hvad jeg skal have i Hus
 og drikke mig siden fuldgodt et Rus.
 Saa tykkes mig, det gaar lige til,
 og lad saa sørge, ihvem der vil.

Men Kortvending advarer:

Hr. Domine, Hr. Domine, hvi lade I saa!
 Saa lettelig vil det ej af gaa.

Da Vendingen er sket, klager Kanniken da ogsaa:

Hvad Kanniker have nu onde Dave!
De have nu faat en Luthers Plave!

Det er gaaet tilbage med Indtægterne, og han maa selv møde i Koret. „Saa haver Kortvending med mig legt“, — og her er vi jo i Komedien, for saa vidt som der ikke skete nogen saadan Forandring i Kannikernes Økonomi.

Munken er Cistercienser (kunde for saa vidt just være fra Soer). Han siger i første Omgang, at det nu er daarligt imod i hans unge Dage:

Da vilde jeg heller en Ungbroder være
end Abbedens Kappe nu selluv at bære.
Dog have vi endnu ingen Nød.
Vi have end dog baade Flæsk og Brød.
Sankt Bernardus er ikke endnu saa arm,
at han sine Brødre vil gøre den Harm,
at de skulde gaa omkring at tigge,
den Stund de ville udi Kloster ligge.
Jeg haver og en fuldgod Rente,
og mere vil jeg mig endnu vente.

Han venter nemlig at blive Abbed endda. I anden Omgang er det naturligvis blevet værre for ham og Munkene, og paa en pudsig Maade udtales her den nye Tids Syn paa de Munke, der endnu kunde være tilbage. Han klager over, at Folk kalder Munkene Sjælemordere og Ulve.

Aldrig vaar jeg Sjæle-Hyrde,
thi kan jeg ingen Sjæle myrde!
To Sogne havde jeg af Kloster et Stund.
De laage paa Klosters egen Grund.
Stundom jeg til dennom for,
og stundom stod jeg hjemme i Kor.

Stundom for een og stundom en anden,
 men jeg prædiket hverken Løgn eller Sanden.
 Messen jeg nok højtidelige sang,
 og mest udi Højtid til Offergang.
 Dermed jeg Folket Gud beføl,
 men aldrig kom jeg udi Prædikestol,
 fordi jeg haver saa sludder et Maal,
 som jeg skulde søbe gloendes Kaal.

Den overgemte *Sognepræst* er tegnet som en rigtig Komediefigur med særlig slemme Træk:

Tre Sogne haver jeg under min Hand,
 dog jeg fuld lidet prædike kan.
 Meget af prædike var aldrig min Sæd.
 Mine Sognefolk de vide vel ded.
 Jeg er alligevel en afhiulden Mand,
 som være kan udi dette Land,
 og haver god brun Mjød udi min Tønde.
 Den skal vel gøre mig Hyldest og Ynde.
 Dertil holder jeg Aar og Dag
 Tormaaneds Øl af det bedste Slag
 udi mit Hus for gode Gæste.
 Jeg haver og helst de rige og bedste!
 Min Kapellan tager vel Kirken vare.
 Jeg vil ikke have den Sjølefare. —
 Vor Hyrde løb bort udi disse Dage.
 Hans Rente vil jeg ogsaa have.
 Min Degen skal selluv Fæet gemme,
 dertil min unge Foler tæmme.
 Saa kan *jeg* ene Renten opbære,
 og han Degen og Hyrde være.
 En ringe Ting vil jeg hannem give,
 men Renten skal hos mig blive.
 Mig tykkes, det kan vel due saa,
 at være en Herre og lade saa gaa.

Her er simpelthen ikke andre Træk end den uværdige og verdslige Sognepræst, som et moralsk Skuespil har Brug for ham. Men da han optræder

igen og klager sin Modgang er han tegnet med Træk fra Overgangstiden:

Hvad Præste have nu ondt at leve,
 besynderlig naar de gamle blive!
 Præst haver jeg været udi 40 Aar,
 og fuldvel haver jeg fød mine Faar.
 Saa mange som jeg tog Vare opaa,
 de skulde ikke udi Mørke gaa!
 Nu tykkes mig, jeg kan intet mere,
 end jeg nu først skulde gaa til Lære.
 Et Stund vaar jeg en vældig Klerk,
 som føres kunde udi Messesærk.
 Der jeg maatte bruge min gamle Latin,
 de Dage var jeg en Klerk fuld fin.
 Den gode Peder Laale er nu foragt,
 som alle Skoler holdt ved Magt.

Den unge Skolemester lader nu sin Figur mærke Humanismens klassiske Overlegenhed, men derefter kommer man til de gamle kirkelige Skribenter i en middelalderlig Præsts Bibliotek, Hugo de Prato, Nicolaus de Lyra, Paratus, Johannes Herolt, Mammothrectus.

Slige hellige Mænd drives nu for Spot.
 Nogn ny Skribenter have vi nu faat.
 Mange af dennem skal jeg ikke røbe,
 ikke heller agter jeg mange at købe:
 Philippus Melanthon og Lutherus,
 Justus Jonas og Bucerus,
 Pommeranus og saa Corvinus,
 Brentius og Helgendorphinus
 og andre flere slige lærde Mænd,
 som jeg haver ikke føre kendt.
 Deres Bøger og Digt de gaa nu fram.
 De gamle gaa tilbage med Skam.
 Men havde jeg en Bog for dem alle,
 Marcolphum super Luram de hende kalde,
 den er mig sagt af mægtig Ting, —

da vilde jeg snart vende Kaaben omkring,
 paa det jeg maatte mine Sogne beholde,
 som jeg havde føre mægtig' og bolde.

I *Kapellanen* tegner Sthenius naturligvis ogsaa en i Skuespillets Op og Ned nødvendig Person, men tillige som sit eget Ideal, den nye Tids Præst. I første Optræden blandt de ulykkelige, der klager deres Nød, ser man kun den fattige, daarligt klædte Kapellans Modsætning til den vellønnede Sognepræst:

Udi Kor skal jeg for hannem staa,
 hans Sogne skal jeg og vare paa.
 Jeg skal alt ud i Kuld og Frøst,
 naar han drikker baade Mjød og Most.
 Men Tiend og Offer og anden Rente,
 deraf tør jeg mig intet vente.
 Han haver Vælde og Rigdom nok,
 og jeg gaar som en plukket Kok.

Men da den store Forandring er sket og Kapellanen jubler over at være bleven Sognepræst, er vi pludselig i Roskilde hos Kannikerne. Vi faar tillige et friskt Indtryk af den reformatoriske Ungdoms Iver for at give Folket kristelig Oplysning:

En Kapellan haver jeg været et Stund.
 Jeg tjente en Kannik, og han var ond.
 For hannem stod jeg daglig udi Kor
 og til hans Sogne om Helligdage for.
 Men lidet gav han mig til Løn.
 Thi haver Gud nu hørt min Bøn
 og lagt mig end saa meget til Føde,
 at jeg kan vel min Kjortel bøde.
 To Sogne haver jeg faat paa Land.
 Gud jeg aldrig fuldtakke kan.
 En Munk han havde de Sogne føre,
 — som løber nu for Hvermands Døre. —

Kirkereformationen i Sorø Amt.

55

Aldrig han udi Prædikestol kom,
ihvor han ellers bisset om.
Guds Ord kom aldrig udi hans Mund.
Det arme Folk fik ingen Grund
enten af Guds Ord eller Børne-Lære.
Fuldstor en Ynk maa saadant være.
Thi faar jeg nu at have Umage
baade de søgne og hellige Dage
og altid Folket tilhobe samle,
saa vel de unge som de gamle,
indtil de nogen Kundskab faa,
at de kunne dennem ret forstaa
paa Guds salige Ord og klare
og til deres Børnelærdom svare.
Gud unde mig dertil Aand og Naade,
som alting haver at styre og raade!